

"ויאמינו בה' ובמשה עבדו"

יום ראשון של פסח בבחינת תורה שבכתב שביעי של פסח בבחינת תורה שבעל פה

"רבינו בחיי" מביא חידוש גדול בשם המדרש בפירושו הכתוב: "ואתה הרם את מטך ונטה את ידך על הים ובקעהו", כי בעוד שכל המכות שהביא הקב"ה על המצרים על ידי משה היו על ידי המטה, ככתוב (שמות ד יז): "ואת המטה הזה תקח בידך אשר תעשה בו את האותות", הרי שבקריעת ים סוף נצטווה משה לבקוע את הים בידו ולא במטהו, והנה הדברים בלשונו:

"ואתה הרם את מטך ונטה את ידך, אין להבין הכתוב הזה שירים משה את מטהו על הים, שהרי לא נאמר אלא ויט משה את ידו, אבל טעם הרם את מטך לסלקו מידו, לפי שהיו מהעם מחוסרי אמונה שבישראל אומרים, שאין כח ביד משה לקרוע את הים אלא בכח המטה שבידו, לכך אמר הרם את מטך סלקהו מידך.

וכן תמצא במדרש, אמרו [ישראל], אין כח ביד משה לעשות דבר אלא במטה, בו הכה את היאור, בו הביא כל המכות, וכיון שבאו לים מצריים וישראל עומדים, אמר ליה הקב"ה, הרם את מטך, שלא יאמרו אילולי המטה לא היה יכול לקרוע את הים. ועל כן הוצרך לומר, ויאמינו בה' ובמשה עבדו, ומה תלמוד לומר והלא כבר נאמר ויאמן העם, אלא לפי שחזרו ולא האמינו, הוצרך לומר שעכשיו בקריעת ים סוף האמינו".

וצריך להבין עומק הטענה של "מחוסרי אמונה שבישראל", אשר ריננו על משה: "שאין כח ביד משה לקרוע את הים אלא בכח המטה שבידו", האם לעשות אותות ומופתים במטה אשר בידו, הוא פחות פלא מלעשות אותם בידו בלי המטה, עד כדי כך שהקב"ה צוה את משה להרם את המטה ולסלקו, כדי לבקוע את הים בידו ולא במטהו.

תורה שבכתב ותורה שעל פה

פתח דברינו יאיר לבאר כל זה על פי מה שכתב ה"שפת אמת" (פסח תרנ"ג ד"ה בפסוק), כי יציאת מצרים היתה בבחינת תורה שבכתב,

לבני ישראל נבוכים הם בארץ סגר עליהם המדבר, וחזקתי את לב פרעה ורדף אחריהם ואכבדה בפרעה ובכל חילו וידעו מצרים כי אני ה'". ופירש רש"י: "לפני בעל צפון, הוא נשאר מכל אלקי מצרים, כדי להטעותן שיאמרו קשה יראתן, ועליו פירוש איוב (איוב יב-כג) משגיא לגוים ויאבדם".

הטעיה זו גרמה שיתחרט פרעה על מה שהסכים להוציא את ישראל ככתוב (שמות יד-ה): "ויוגד למלך מצרים כי ברח העם, ויהפך לבב פרעה ועבדיו אל העם, ויאמרו מה זאת עשינו כי שילחנו את ישראל מעבדנו, ויאסור את רכבו ואת עמו לקח עמו, ויקח שש מאות רכב בחור וכל רכב מצרים ושלישים על כולו, ויחזק ה' את לב פרעה מלך מצרים וירדף אחרי בני ישראל ובני ישראל יוצאים ביד רמה".

הנהגה כתוצאה מרדיפה זו של פרעה וחילו, קרע הקב"ה את הים לישראל, ואילו המצרים טבעו בים סוף. הנה כי כן מוטלת עלינו חובת הביאור, מה ראה הקב"ה על ככה לחלק יציאת מצרים לשני שלבים, יציאה ראשונה ביום ראשון של פסח, יציאה שנייה ביום שביעי של פסח בקריעת ים סוף.

"הרם את מטך" שלא תשתמש בו

נקדים להתבונן בפסוקים המתארים את ההכנה שקדמה לקראת קריעת ים סוף לישראל (שמות יד טז-כב):

"ויאמר ה' אל משה מה תצעק אלי דבר אל בני ישראל ויסעו, ואתה הרם את מטך ונטה את ידך על הים ובקעהו ויבאו בני ישראל בתוך הים ביבשה... ויסע מלאך האלקים ההולך לפני מחנה ישראל וילך מאחריהם, ויסע עמוד הענן מפניהם ויעמוד מאחריהם, ויבא בין מחנה מצרים ובין מחנה ישראל, ויהי הענן והחשך ויאר את הלילה, ולא קרב זה אל זה כל הלילה".

לקראת שביעי של פסח הבא לקראתנו לשלום - ביום שחולל הקב"ה לישראל על ידי משה רבינו הנס הגדול של קריעת ים סוף, דבר בעתו מה טוב להתבונן במה שבחר הקב"ה מתוך שבעת ימי הפסח, לקדש דוקא את היום הראשון ואת היום השביעי בקדושת ימים טובים האסורים בעשיית מלאכה, כמו שכתוב בפרשת בא (שמות יב-טו):

"שבעת ימים מצות תאכלו, אך ביום הראשון תשביתו שאור מבתים כי כל אוכל חמץ ונכרתה הנפש ההוא מישראל מיום הראשון עד יום השביעי, וביום הראשון מקרא קדש וביום השביעי מקרא קדש יהיה לכם, כל מלאכה לא יעשה בהם, אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם".

שני שלבים של יציאת מצרים

ונראה לבאר הטעם לכך, כי כאשר נתבונן נראה שהקב"ה הוציא את ישראל ממצרים בנסים ובנפלאות בשני שלבים, שלב הראשון של היציאה היה ביום ראשון של פסח ט"ו בניסן, אחרי שהביא הקב"ה על המצרים עשר מכות - החל ממכת דם וכלה במכה הקשה מכולם מכת בכורות, שאז בא פרעה והתחנן לפני משה ואהרן שיוציאו את ישראל ממצרים כמו שכתוב (שמות יב-ל): "ויקם פרעה לילה וכל עבדיו וכל מצרים, ותהי צעקה גדלה במצרים כי אין בית אשר אין שם מת, ויקרא למשה ולאהרן לילה ויאמר קומו צאו מתוך עמי גם אתם גם בני ישראל ולכו עבדו את ה' כדברכם".

השלב השני של יציאת מצרים היה ביום שביעי של פסח, אחרי שצוה הקב"ה למשה לומר לישראל שישבו ויחננו לפני בעל צפון, כמו שכתוב (שם יד-א):

"וידבר ה' אל משה לאמר, דבר אל בני ישראל וישבו ויחננו לפני פי החירות בין מגדול ובין הים, לפני בעל צפון נכחו תחנונו על הים, ואמר פרעה

חתם סופר: משה רבינו צוה לישראל לנסוע לתוך הים, למרות שענני הכבוד נסעו בכיוון ההפוך אחורי מחנה ישראל

בני ישראל היו יכולים להתחמק מלנסוע אל תוך הים, בטענה שהם רוצים ללכת אחרי ענני הכבוד

אבני נזר: כל שינוי של דרך הטבע שנברא על ידי התורה, הוא עקירת דבר מן התורה שהותר רק להוראת שעה

בנס של קריעת ים סוף השתמש משה רבינו עם הכח של חכמי התורה לעקור דבר מן התורה לצורך השעה

אפילו אל המדבר הלכו אחרי ארץ לא זרועה, והוא כענין השומע לכל מה שכתוב בתורה שבכתב, כי ראו הענן נוסע לפניו והלכו אחריו.

ואמנם אצל הים לפירוש רמב"ן הלכו ב' העננים ונסעו מלפניהם והלכו אחריהם, ואם ילכו ישראל אחרי הענן כמו בכל יום, היה להם לחזור לאחריהם ולשוב אל המצרים כנסיעת הענן. ואמנם משה רבינו ע"ה אמר היום לא תסעו אל מקום הענן, אלא יקפצו אל הים.

ועל זה וימרו על ים בים סוף, כי איך ישמעו אל משה נגד השם יתברך שהוא בענן נוסע אחריהם, ומכל מקום נצח משה ונסעו ובאו אל הים ונעשה להם נס. ומזה למדו ושפטו לשמוע אל החכמים, אפילו לעבור על דברי תורה כשהשעה צריכה לכך, על כן עתה ויאמינו בה' ובמשה עבדו אפילו לעבור על דברי תורה."

תורה שבכתב ותורה שבעל פה

ויש להוסיף תבלין לדברי ה"חתם סופר", על פי מה שכתב ב"אור הישר" להמקובל האלקי רבי מאיר פאפרוש זצ"ל (עמוד התורה פרק א), לבאר ענין עמוד הענן ועמוד האש שהם כנגד תורה שבכתב ותורה שבעל פה, והנה לשון קדשו:

"ועסק התורה יהיה בתורה שבכתב ובתורה שבעל פה, והם העמודים ההולכים לפני המטה של אדם [אחרי פטירתו] שעסק בתורה שבכתב ושבעל פה, כי עמוד הענן שהלך לפני מחנה ישראל במדבר הוא תורה שבכתב, ועמוד האש הוא תורה שבעל פה, והם העמודים ההולכים לפני מיטתו של אדם שעסק בהם, ואשרי למי שזוכה לזה. וענין תורה שבכתב הוא עסק לימוד היום, ותורה שבעל פה הוא עסק לימוד הלילה, ולכן הלך עמוד הענן שהוא תורה שבכתב יומם, ועמוד האש הוא תורה שבעל פה בלילה."

ונראה פשוט שכוונתו על מאמרם במדרש תנחומא (כי תשא סימן לו): "ויהי שם עם ה'

עצומה, שהרי ענני הכבוד שהלכו לפני מחנה ישראל הוא הקב"ה כביכול שנתלבש בענני הכבוד ככתוב: "וה' הולך לפניו יומם בעמוד הענן לנחותם הדרך ולילה בעמוד אש להאיר להם ללכת יומם ולילה". נמצא כי כאשר הלכו ישראל אחרי ענני הכבוד, הרי זה כאילו קיימו מצות ה' בבחינת תורה שבכתב.

אולם באותו לילה של קריעת ים סוף עמדו ישראל בפני סתירה גדולה, כי מצד אחד נסעו ענני הכבוד מלפני מחנה ישראל והלכו מאחוריהם, ולפי זה היה להם לישראל להתרחק מהים ולחזור אחורנית אחרי ענני הכבוד. אולם מצד שני צוה להם משה רבינו כפי שנצטווה מפי הגבורה: "דבר אל בני ישראל ויסעו" - שיסעו קדימה לקראת הים כדי להיכנס בתוכו.

והנה היו ישראל יכולים לומר למשה: אין אנו חפצים לשמוע בקולך ללכת קדימה לתוך הים, אלא ברצוננו ללכת אחרי ה' שהולך בענני הכבוד מאחורינו. ואכן אומר ה"חתם סופר", כי מחמת סיבה זו כתוב (תהלים קו ז): "וימרו על ים בים סוף". שהיו מבני ישראל שלא שמעו בקול משה ללכת לקראת הים, כי באו בטענה שדבריו מנוגדים לרצון ה' שהולך בענני הכבוד מאחור.

אולם רובם ככולם של ישראל שמעו בקול משה ללכת בתוך הים, כי האמינו שכל מה שהוא עושה כן הוא רצון ה', ובזכותם קרע הקב"ה את הים לישראל. נמצא כי על ידי ציווי זה ביקש הקב"ה להראות לישראל, הכח הנפלא שמסר למשה רבינו ושאר חכמי התורה שבעל פה בכל דור ודור, שיש בכוחם לעקור דבר תורה לצורך שעה. והנה הם דברי ה"חתם סופר" בלשון קדשו:

"והנה כתיב (תהלים קו ז): "וימרו על ים בים סוף. ויש לעיין מה היה המרותם בשעת בקיעת ים סוף. ויש לומר כי מדרכם מאז יצאו ממצרים האמינו בה' והלכו לכל מקום אשר יסע שם הענן,

ואילו קריעת ים סוף היתה בבחינת תורה שבעל פה, והנה הדברים בלשון קדשו:

"ויש בחינת תורה שבכתב ויש בעל פה, ושניהם הוצרך, מקודם יציאת מצרים וקריעת ים סוף, ויציאת מצרים הוא בחינת אותיות שבכתב, לכן מצות עשה לזכור בפה יציאת מצרים בכל יום, וקריעת ים סוף היתה הכנה להוציא אותיות מתורה שבעל פה, שכן השירה אמרו בני ישראל מלבם, ובשירה זו נתקיים מה שכתוב (שמות יב) ולמען תספר באזני בנך ובן בנך, כי הגידו בני ישראל בכח השירה הזאת לדורות, כמו שכתוב (שם טו-א) ויאמרו לאמור."

ובהשקפה ראשונה דבריו העמוקים חתומים וסתומים, מדוע נחשבת יציאת מצרים לבחינת תורה שבכתב, לעומת קריעת ים סוף שהיא בבחינת תורה שבעל פה. ונראה לבאר מקחו של צדיק דברי ה"שפת אמת" אשר "תורת אמת היתה בפיהו", על פי מה שגילה לנו מרן ה"חתם סופר" (פרשת בשלח דף עב טו ב ד"ה אי נמי) דבר נפלא בענין קריעת ים סוף, כי מה שצוה ה' למשה (שמות יד-טו): "דבר אל בני ישראל ויסעו", הוא כדי להראות בכך לישראל, את הכח הנפלא שמסר לחכמי התורה שבעל פה לעקור דבר תורה לצורך שעה.

אולם ראוי לדעת כי דברי ה"חתם סופר" בנויים על שיטת הרמב"ן והרבינו בחיי, החולקים על שיטת רש"י בענין עמידת ענני הכבוד בשעת קריעת ים סוף, ומפרשים מה שכתוב (שם יד-טו): "ויסע מלאך האלקים ההולך לפני מחנה ישראל וילך מאחריהם, ויסע עמוד הענן מפניהם ויעמוד מאחריהם, ויבא בין מחנה מצרים ובין מחנה ישראל", כי שני העמודים - עמוד האש ועמוד הענן, הלכו ועמדו מאחורי מחנה ישראל.

מתחילה הלך עמוד האש ועמד מאחורי מחנה ישראל, ואחר כך הלך עמוד הענן ועמד מאחורי עמוד האש. באופן ששני העמודים - עמוד האש ועמוד הענן עמדו צמודים להפסיק בין מחנה מצרים למחנה ישראל, אלא שעמוד הענן עמד לפני מחנה מצרים להחשיך עליהם את הלילה, ואילו עמוד האש עמד לפני עמוד הענן מאחורי מחנה ישראל כדי להאיר להם את הלילה,

הליכה אחרי משה כנגד ענני הכבוד

עתה נבוא לדברי ה"חתם סופר" שמבאר לפי פירוש הרמב"ן והרבינו בחיי, כי באותו מעמד בליל קריעת ים סוף עמדו ישראל בפני סתירה

ומאחר שהשתוקקו כל כך להיות במדרגה זו מצד הקדושה: "ויאמר ה' אל משה מה תצעק אלי דבר אל בני ישראל ויסעו", אין להם אלא ליסע לקראת הים בלי ענני הכבוד שילכו לפנייהם, ומיד אכן נסתלקו ענני הכבוד מלפני מחנה ישראל: "ויסע מלאך האלקים ההולך לפני מחנה ישראל וילך מאחריהם, ויסע עמוד הענן מפניהם ויעמוד מאחריהם", ועל ידי זה נתעלו ישראל למדרגה הגדולה של האבות הקדושים: "האלקים אשר התהלכו אבותי לפניו", ובזכות זה נקרע להם הים עכדה"ק.

כאשר נצרף דבריו הקדושים של ה"חתם סופר" כאן עם דבריו הקדושים שהבאנו לעיל, שהקב"ה צוה למשה לצוות את ישראל שיסעו לתוך הים, למרות שענני הכבוד נטרחקו מהים אחרי מחנה ישראל, כדי להראות בכך את הכח הגדול שמסר הקב"ה לחכמי התורה שיש בכוחם לעקור דבר תורה להוראת שעה, יש לומר כי היות שצעקו בני ישראל אל ה', משום שהשתוקקו ללכת לפני ה' ולא רק לאחוריו.

על כן אמר הקב"ה למשה: "דבר אל בני ישראל ויסעו", שישמעו בקול משה ללכת במסירות נפש אל תוך הים, למרות שהקב"ה עמד כביכול בענני הכבוד מאחורי מחנה ישראל, והיו יכולים לומר שרצונם ללכת אחרי ה', ועל ידי שיתנדבוק במשה רבינו לשמוע בקולו במסירות נפש יזכו למדרגתו הגדולה, ללכת כביכול לפני ה' בבחינת: "האלקים אשר התהלכו אבותי לפניו".

שינוי הטבע בבחינת עקירה דבר מן התורה

כדרכה של תורה ראוי להתבונן בדברי מאורם של ישראל ה"חתם סופר", כי מה שאמר הקב"ה למשה: "מה תצעק אלי דבר אל בני ישראל ויסעו", שיסעו אל תוך הים למרות שענני הכבוד הלכו בצד ההפוך אחרי מחנה ישראל, הוא משום שביקש להראות בכך לישראל את הכח הגדול שמסר לחכמי התורה בכל דור לעקור דבר תורה להוראת שעה, וצריך ביאור מדוע היה צורך לגלות ענין זה לישראל, דוקא עתה כהכנה לקראת הנס הגדול של קריעת ים סוף.

ויש לומר בזה רעיון נכבד, על פי מה שמביא ה"שם משמאל" כמה פעמים בשם אביו הגאון הקדוש בעל "אבני נזר" זי"ע, חידוש נשגב בענין הנסים שנעשו לישראל, והנה הדברים בלשון קדשו (פרשת וירא שנת תרע"ב):

"ומפי כ"ק אבי אדומו"ר זצללה"ה שמעתי, כי לעשות נסים ושינוי סדר הטבע הוא כענין

חתם סופר: בני ישראל נתקנאו בפרעה שבכח הטומאה שלו הקדים ללכת עם חילו לפני שר של מצרים

"ויצעקו בני ישראל אל ה'",

מדוע לא זכינו בקדושה ללכת לפני ה' כי אם אחרי ענני הכבוד

לכן צוה הקב"ה למשה: "דבר אל בני ישראל ויסעו", שיסעו אל תוך הים לפני ענני הכבוד

רבינו בחיי: "ואתה הרם את מטך", שלא להשתמש בו, ונטיה את ירך על הים ובקעהו" בכוחות עצמך

דבר אל בני ישראל ויסעו... ויסע מלאך האלקים ההולך לפני מחנה ישראל וילך מאחריהם, ויסע עמוד הענן מפניהם ויעמוד מאחריהם".

ותוכן דבריו הקדושים, כי בעבודת ה' ישנן ב' דרכים, דרך א' היא כאשר בני ישראל הולכים אחרי ה' לקיים את רצונו, ככתוב (דברים יג ה): "אחרי ה' אלקים תלכו". אולם יש דרך ב' יותר גדולה של האבות הקדושים, שבגודל קדושתם הלכו כביכול לפני ה' כמו שאמר יעקב אבינו (בראשית מח טו): "האלקים אשר התהלכו אבותי לפני אברהם ויצחק".

וכן זה לעומת זה בצד הטומאה ישנן ב' דרכים אלו, דרך א' של בעלי עבירה שהולכים אחר עצת יצרם הס"מ והנחש הקדמוני, שמפתה אותם לדבר עבירה והם שומעים בקולו ללכת אחריו. אולם ישנם רשעים יותר גדולים שמקדימים ללכת לפני הס"מ, ברודפם בכל מיני דרכים למלא תאוות לבם.

"והנה מצרים נוסע אחריהם"

והנה כלל ישראל ביוצאם ממצרים היו רק במדרגה הנמוכה ללכת אחרי ה', שהרי הקב"ה הלך לפנייהם בעמוד הענן יומם ועמוד אש לילה, ועל זה אומר הכתוב: "ופרעה הקריב וישאו בני ישראל את עיניהם והנה מצרים נוסע אחריהם", ופירש רש"י בשם המדרש: "ראו שר של מצרים נוסע מן השמים לעזור למצרים".

מוסיף ה"חתם סופר" לפרש: "והנה מצרים נוסע אחריהם", שראו ישראל כי השר של מצרים נוסע "אחריהם" של חיל פרעה, כי פרעה וחילו הקדימו בגודל רשתם ללכת לפני השר של מצרים, ובהיות שבני ישראל לא היו במדרגה זו מצד הקדושה ללכת לפני ה' כי אם לאחוריו, על כן "ויצעקו בני ישראל אל ה'", שצעקו בצער גדול על שאינם במדרגה זו מצד הקדושה ללכת לפני ה'.

ארבעים יום וארבעים לילה, מנין היה יודע משה אימתי יום, אלא כשהקב"ה היה מלמדו תורה בכתב היה יודע שהוא יום, וכשהיה מלמדו על פה משנה ותלמוד היה יודע שהוא לילה". מזה למד כי עמוד הענן שהלך לפני ישראל יומם היא תורה שבכתב, ואילו עמוד האש שהלך לפני ישראל היא תורה שבעל פה.

מעתה יש לומר כי זהו ביאור הענין שנסעו עמוד הענן ועמוד האש מלפני מחנה ישראל ועמדו מאחוריהם, ללמדנו כי חכמי התורה שבעל פה עומדים כביכול לפני התורה והתורה הולכת אחריהם לקבל הכרעתם, כמו שמצינו בגמרא (כ"מ נט): במחלוקת שנחלקו החכמים עם רבי אליעזר בתנורו של עכנאי, עד שבלהט הוויכוח אמר רבי אליעזר לחכמים:

"אם הלכה כמותי מן השמים יוכיחו, יצאתה בת קול ואמרה, מה לכם אצל רבי אליעזר שהלכה כמותו בכל מקום. עמד רבי יהושע על רגליו ואמר (דברים ל-יב) לא בשמים היא... שכבר נתנה תורה מהר סיני, אין אנו משגיחין בבת קול, שכבר כתבת בהר סיני בתורה (שמות כג-ב) אחרי רבים להטות. אשכחיה רבי נתן לאלהו, אמר ליה, מאי עביד קוב"ה בהיא שעתא, אמר ליה, קא חיין ואמרו, נצחוני בני נצחוני בני".

השתוקקות ישראל ללכת לפני ה'

ועתה בא וראה כי ביאור זה של ה"חתם סופר", בענין הליכתם של ישראל במצות משה אל תוך הים, למרות שענני הכבוד נסעו בצד ההפוך מאחורי מחנה ישראל, משתלב להפליא עם ביאור קדוש של ה"חתם סופר" ב"תורת משה" (ד"ה והנה מצרים), לפרש בדרך עבודה שלשה פסוקים בפרשתנו (שמות יד י):

"ופרעה הקריב וישאו בני ישראל את עיניהם והנה מצרים נוסע אחריהם, ויראו מאד ויצעקו בני ישראל אל ה'... ויאמר ה' אל משה מה תצעק אלי

המקובל האלקי מהרצ"ה מזידיטשוב זי"ע

היתר מלאכה לצורך אוכל נפש ביום טוב נאמר בשביעי של פסח שהוא מסוגל לפרנסה

מאורו של עולם ה"בני יששכר" (ניסן מאמר יג אות ב) מביא בשם מחותנו המקובל האלקי רבי צבי הירש מזידיטשוב זי"ע, שהעיר מדוע מכל המועדים בחר הקב"ה לגלות לנו דוקא בשביעי של פסח, שמותר לעשות מלאכה ביום טוב לצורך אוכל נפש, כמו שכתוב (שמות יב-ז): "וביום הראשון מקרא קדש וביום השביעי מקרא קדש יהיה לכם, כל מלאכה לא יעשה בהם, אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבד יעשה לכם".

וביאר הענין בדברי קדשו על פי מה ששנינו בגמרא (פסחים קיח.): "קשין מזונותיו של אדם כקריעת ים סוף". נמצא לפי זה כי שביעי של פסח שבו נקרע הים לישראל, הוא יום שמסוגל להמשיך פרנסה לכל ישראל פרנסה שהיא כקריעת ים סוף, לכן בחר הכתוב להזכיר ההיתר של אוכל נפש שהוא בבחינת פרנסה דוקא בשביעי של פסח, והנה הם דברי ה"בני יששכר" בלשון קדשו:

"אמרו רבותינו ז"ל (פסחים קיח.) קשין מזונותיו של אדם כקריעת ים סוף, והנה ביום שהוא אשר מסוגל לנס גדול קריעת ים סוף, בקלות הוא יצו חסדו קדוש יעקב לגזור פרנסה טובה לישראל, אפילו ח"ו אין בידם זכות כל כך. ושמעתי מפי קדוש מחותני הרב הקדוש מהרצ"ה מזידיטשוב זצוק"ל, מלאכת אוכל נפש שהתירה התורה בכל יום טוב, הנה נכתב בתורה (שמות יב טז) אצל שביעי של פסח, כי קשין מזונותיו של אדם כקריעת ים סוף".

נמצא לפי זה כי שביעי של פסח מסוגל גם כן למצוא זיווגו של אדם, שהרי שנינו בגמרא (סוטה ב.): "וקשין לזווגן כקריעת ים סוף", אם כן שביעי של פסח שנקרע בו הים מסוגל למצוא זיווג הגון. ומזה נשכיל להבין עוד כי שביעי של פסח מסוגל להשגות תורה, על פי מה שדרשו בגמרא (ברכות נז.) על הכתוב (דברים לג-ד): "תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב, אל תקרי מורשה אלא מאורשה".

הרי מבואר כי התורה היא בבחינת בת זוגם של ישראל, ומטעם זה מבואר בגמרא (סנהדרין נט.) כי עובד כוכבים שעוסק בתורה חייב מיתה, כאילו בא על אשת איש כי התורה מאורסת לנו. ולפי זה מה שאמרו: "וקשין לזווגן כקריעת ים סוף", הכוונה בזה גם על התורה שהיא בבחינת זיווגו של אדם, לכן בשביעי של פסח שנקרע הים מסוגל להשגות התורה שהיא בבחינת בת זוגם של ישראל.

יומתק להבין בזה מנהג הקדוש של רבותינו הקדושים מבעלזא זי"ע לדורותיהם, לשיר בשביעי של פסח את התפלה בברכת התורה: "והערב נא ה' אלקינו את דברי תורתך בפינו" וגו' בשביעי של פסח, כי מאחר שהמאמר קשה לזווגן כקריעת ים סוף, הוא גם על התורה שהיא בת זוגם של ישראל בבחינת "מאורשה", נמצא כי שביעי של פסח שנקרע בו הים מסוגל לזכות לתורה בת זוגם של ישראל, לכן מתפללים לה' על תורה: "והערב נא ה' אלקינו את דברי תורתך בפינו".

משה, ולא ילכו אחרי ענני הכבוד שנסעו אחורי מחנה ישראל, כדי להראות בכך שיש בכח חכמי התורה לעקור דבר תורה לצורך הוראת שעה.

הביאור בזה, כי היות שהקב"ה ברא את הים על ידי התורה, נמצא כי קריעת ים סוף היתה בבחינת עקירת דבר מן התורה, שלא הותר אלא לצורך הוראת שעה כדי לקדש שם שמים. לכן באמת לא נתקיים הדבר לנצח אלא אחר כך חזר הים לאיתנו, כדין כל נס שצריך לחזור אל דרך הטבע כפי שנברא על ידי התורה.

ויש לומר כי מטעם זה מבואר במדרש (ב"ר ה ה): "אמר רבי יוחנן, תנאין התנה הקדוש ברוך הוא עם הים שיהא נקרע לפני ישראל, הדא הוא דכתיב (שמות יד כז) וישב הים לאיתנו לתנאו שהתנה עמו". כי הים סירב להיקרע לפני ישראל בטענה שנברא על ידי התורה ואסור לעקור דבר תורה, לכן התנה הקב"ה עמו בששת ימי בראשית שיקרע לפני ישראל, כי יש כח ביד חכמים לעקור דבר תורה להוראת שעה.

(חולין צא.): "כתיב ויזרח לו השמש, וכי שמש לו לבד זרחה והלא לכל העולם זרחה, אמר רבי יצחק שמש הבאה בעבורו זרחה בעבורו". ומבאר ה"שם משמואל" בלשון קדשו:

"והטעם כי סדר העולם הוא על פי התורה, כי הביט בתורה וברא את העולם, והיוצא מהסדר הוא יוצא מסדר התורה והוא רק כעין הוראת שעה על פי נביא, וכמו שהגדנו בפרשת מצורע בשם כ"ק אבי אדמו"ר זצלה"ה, ועל כן מוכרח לחזור דבלאו הכי היו אותן שעות חסרות לעולם ושוב לא הוי כהוראת שעה, וכמו נביא שאינו יכול לחדש דבר לעולם אלא לשעה".

קריעת ים סוף בבחינת הוראת שעה

הנה כי כן על פי דברי ה"אבני נזר" יאיר לנו להבין ביתר שאת דברי ה"חתם סופר", כי לקראת הנס הגדול של קריעת ים סוף: "ויאמר ה' אל משה מה תצעק אלי דבר אל בני ישראל ויסעו", שיסעו לקראת הים כפי שצוה אותם

עקירת דבר אחד מן התורה, באשר הביט בתורה וברא את העולם, ואין מותר אלא כדי לקדש שם שמים, כמו שאמרו ז"ל (יבמות עט.) מוטב שתעקר אות אחת מן התורה ויתקדש שם שמים בפרהסיא".

ביאור דבריו הקדושים הוא, על פי מאמר חכמינו ז"ל במדרש (ב"ר א א): "התורה אומרת אני הייתי כלי אומנתו של הקב"ה... היה הקב"ה מביט בתורה ובורא את העולם". נמצא שכל עניני הטבע שנברא על ידי התורה הוא בבחינת תורה מן השמים, וכאשר האדם רוצה לשנות את הטבע, הרי הוא בבחינת עוקר דבר מן התורה, על כן לא הותר לעשות נס בשינוי דרך הטבע כי אם לצורך שעה כדי לקדש שם שמים. וכן כתב ב"שם משמואל" עוד (פרשת מצורע שנת תרע"ג).

על פי האמור מוסיף ה"שם משמואל" לבאר (פרשת קדושים שנת תרע"ד), כי מטעם זה כל נס בשינוי הטבע הוא רק בהוראת שעה, ואחר כך חוזר הטבע למנהגו ודרכו, כמבואר בגמרא

היאך נתקרב אל רודפינו, אנו צריכים לברוח, אלא אמרו אין לנו אלא דברי בן עמרם].

אולם בדברי ה"חתם סופר" מבואר עוד יותר, כי בהליכת ישראל לים לא רק שהענין לא הלך לפנייהם אלא עוד חזר לאחוריהם, ובכל זאת שמעו לקול משה ללכת לתוך הים. הנה כי כן הרווחנו להבין מדוע יום ראשון של פסח הוא בבחינת תורה שבכתב, ואילו יום שביעי של פסח הוא בבחינת תורה שבעל פה, כי ביום ראשון של פסח אמנם נתגלה כוחו הגדול של משה רבינו להיות שליח נאמן למלא את רצונו של הקב"ה בבחינת תורה שבכתב.

אולם בשביעי של פסח בנס הגדול של קריעת ים סוף, נתגלה לכל ישראל כוחו הגדול של משה רבינו לעקור דבר תורה לצורך השעה, מצד הצייווי ללכת כנגד המהלך של ענני הכבוד, אשר כפי שנתבאר כל הנס של קריעת ים סוף היה בבחינת עקירת דבר מן התורה לצורך השעה, לכן דוקא בשביעי של פסח כתוב (שמות יד-לא): "ויאמינו בה' ובמשה עבדו", מה שלא היה עד הנה, כי כאן נתגלה לישראל שהקב"ה מסר את כח ההנהגה לחכמי התורה עד כדי לעקור דבר מן התורה לצורך השעה.

לסיום נציין שכל הרעיון של ה"חתם סופר" מבואר ב"שם משמואל" על הגדה של פסח (דף מח ד"ה ויאמינו בה'), והנה הדברים בלשון קדשו:

"והנה במצרים שראו מכות גדולות ונפלאות, ובעת היציאה היה השי"ת הולך לפנייהם יומם בעמוד ענן והם הולכין אחריו, והיה נתברר להם שכך הוא רצון השי"ת שילכו, זהו נקרא אמונה בתורה שבכתב, אך על הים דכתיב ויסע וכו' וילך מאחריהם, שלפי שטחית המראה היה נראה שרצון השי"ת שילכו אחרי עמוד אש וענן לאחור ולא לתוך הים, כמו שבכל הימים היה הולכים אחר עמוד אש וענן.

אבל משה צוה ודיבר אליהם שיסעו, ואיננו מפורש שאמר אליהם בשם ה', והוא כעין הלכה עוקרת את המקרא, והיינו שהיה בעיניהם כמחליף הימין, ואעפ"כ אמרו אין לנו אלא דברי בן עמרם, והוא רבותא עוד יותר, ואין ענין האמונה בעת היציאה שהוא כעין אמונה בתורה שבכתב, ענין להאמונה שעל הים שהוא כעין אמונה בתורה שבעל פה".

ותמה ב"קדושת לוי" (פרשת ואתחנן ד"ה וירד), איך אפשר כי דבר ה' שאמר: "והיו נכונים ליום השלישי כי ביום השלישי ירד ה' לעיני כל העם על הר סיני", לא נתקיים. ותירץ בדברי קדשו, בהקדם לפרש הכתוב (שמות יט כ): "וירד ה' על הר סיני". על פי מה שמצינו בגמרא (ב"מ נט:): בתנורו של עכנאי: "עמד רבי יהושע על רגליו ואמר לא בשמים היא... שכבר נתנה תורה מהר סיני, אין אנו משגיחין בבת קול".

וזהו פירוש הפסוק: "וירד ה' על הר סיני". כי כשנתן לנו הקב"ה התורה היה זה כביכול בבחינת ירידה אצלו יתברך שמו, שהרי מאז אין אנו משגיחין בבת קול. לפי זה אומר ה"קדושת לוי" כי הן אמת שהתורה לא ניתנה בפועל ביום השלישי, אולם בודאי שנתקיים דבר ה' אשר אמר: "והיו נכונים ליום השלישי כי ביום השלישי ירד ה' לעיני כל העם על הר סיני". כי דוקא על ידי שלא ניתנה תורה ביום השלישי משום שהוסיף משה יום אחד מדעתו, הנה בכך "ירד ה' לעיני כל העם", שהיתה זו בבחינת ירידה כביכול שנמסר כח התורה לישראל עכד"ק.

לפי זה יש לומר כי זהו שאמר הקב"ה למשה: "הנה אנכי בא אליך בעב הענן", היינו באותו ענן של קריעת ים סוף שהלך אחורי מחנה ישראל, ובכל זאת שמעו ישראל בקול משה ללכת בתוך הים, ונתגלה בזה הכח של משה לעקור דבר מן התורה לצורך השעה, "בעבור ישמע העם בדברי עמך וגם בך יאמינו לעולם", שגם במתן תורה יאמינו במשה שהוסיף יום אחד מדעתו, ללמדנו שיש בכח חכמים לעקור דבר תורה להוראת שעה ונדחתה קבלת התורה ביום אחד.

ה"שפת אמת" בעקבות ה"חתם סופר"

ויש להעיר כי כעין רעיון קדוש זה של ה"חתם סופר" מבואר ב"שפת אמת" (שנת תרל"ח ד"ה בפסוק וידבר) על מה שכתוב (שמות יד-א): "וידבר ה' אל משה, דבר אל בני ישראל וישבו ויחנו לפני פי החירות" וגו'. אומר על כך ה"שפת אמת" בלשון קדשו:

"ויש לדקדק, כי על פי הענין היו הולכים, ולמה הוצרך לצוות למשה רבינו ע"ה, אל מקום שהענין ילך ילכו בני ישראל. אבל נראה כי השי"ת רצה שיאמינו בני ישראל למשה רבינו ע"ה לחזור לאחוריהם, ולא הראה להם על ידי הענן רק האמינו למשה רבינו ע"ה, כמו שכתב רש"י (יד-ד) להגיד שבחן [ששמעו לקול משה, ולא אמרו

נמצא לפי זה, כי כדי שיקרע הים לפני ישראל בשניו דרך הטבע, היה צריך משה רבינו להשתמש בכוחו לעקור דבר תורה לצורך הוראת שעה. על כן הקדים הקב"ה לומר למשה לפני קריעת ים סוף: "דבר אל בני ישראל ויסעו", שיסעו לקראת הים במצות משה בצד ההפוך של ענני הכבוד, כדי להראות בכך שיש בכח משה רבינו מחכמי התורה לעקור דבר תורה להוראת שעה, ועל ידי אמונה זו בכוחו של משה אכן יזכו שיקרע משה את הים לישראל בהוראת שעה.

מעתה נשכיל להבין מה שצוה הקב"ה למשה: "ואתה הרם את מטך ונטה את ירך על הים ובקעהו", ומפרש הרבינו בחיי בשם המדרש: "לפי שהיו מהעם מחוסרי אמונה שבישראל אומרים, שאין כח ביד משה לקרוע את הים אלא בכח המטה שבידו, לכך אמר הרם את מטך סלקהו מידך".

ויש לומר הביאור בזה, על פי המבואר בתרגום יונתן בן עוזיאל (שמות ב כא) כי על מטה משה היה חקוק השם הוי"ה: "חוטרא דאיתבריאית ביני שמשותא, וחקיין ומפרש עלה שמא רבא ויקירא, דביה עתידי למעבד ית תמיהא במצרים". נמצא כי כל האותות שעשה משה עם המטה שהיה חקוק עליו שם ה' הוא בבחינת תורה שבכתב כי כן הוא רצון ה'.

וזהו שבאו מחוסרי אמונה בישראל טענה, שאין בכוחו של משה לעשות אותות ומופתים בכוחות עצמו כי אם בבחינת תורה שבכתב, לכן כדי להוכיח להם טעותם צוה הקב"ה למשה: "ואתה הרם את מטך", הרם ותסיר את המטה שלא תשתמש בו, "ונטה את ירך על הים ובקעהו", כדי להראות לכל ישראל שיש לך הכח של חכמי התורה שבעל פה לשנות את הטבע להוראת שעה.

"הנה אנכי בא אליך בעב הענן"

יומתק לפרש בזה מקרא שכתוב במעמד הר סיני (שמות יט ט): "ויאמר ה' אל משה הנה אנכי בא אליך בעב הענן, בעבור ישמע העם בדברי עמך וגם בך יאמינו לעולם". ויש לומר על פי מה ששינו בגמרא (שבת פז.), כי בשעת מתן תורה הוסיף משה יום אחד מדעתו, כי הקב"ה אמר למשה (שמות יט י): "לך אל העם וקדשתם היום ומחר וכבסו שמלתם, והיו נכונים ליום השלישי כי ביום השלישי ירד ה' לעיני כל העם על הר סיני". אבל משה הוסיף יום אחד מדעתו.